

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.937:37.017.7

ПРИНЦИПИ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Александров В.М., к. пед. н., ст. викладач, Александрова О.Ф., к. пед. н., викладач

Запорізький національний університет

Стаття розглядає проблему виховання гуманістичної особистості майбутнього вчителя, висвітлює принципи гуманістичного виховання особистості у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Ключові слова: цілі, принципи виховання, педагогічний процес, система цінностей, виховна система, виховні позиції.

Александров В.М., Александрова А.Ф. ПРИНЦИПЫ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья рассматривает проблему воспитания гуманистической личности будущего учителя, освещает принципы гуманистического воспитания личности в учебно-воспитательном процессе высшего учебного заведения.

Ключевые слова: цели, принципы воспитания, педагогический процесс, система ценностей, воспитательная система, воспитательные позиции.

Aleksandrov V.M., Aleksandrova A.F. PRINCIPLES OF HUMAN EDUCATION OF TEACHER'S PERSONALITY IN THE HIGH SCHOOL / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article deals with the problem of teacher's humane personality education, considers the principles of humane education in professional training of the high school.

Key words: principles of education, pedagogic process, purpose, value system, educational system, educational position

В умовах національного та культурного відродження держави зростає виховне значення праць видатних представників української нації – В.К. Винниченка, М.С. Грушевського, М.П. Драгоманова, І.Я. Франка, Т.Г. Шевченка, які мають яскраво виражену гуманістичну спрямованість.

Теоретичні основи морально-гуманістичного виховання і процесу гуманізації освіти безпосередньо готувалися педагогічною системою, яка базувалася на педагогічних експериментах А.С. Макаренка, досвіді В.О. Сухомлинського, новій дидактичній системі Л.В. Занкова, фундаментальних роботах Л.С. Виготського, наукових концепціях Д.Б. Ельконіна, концепціях функціональних тенденцій Д.Н. Узнадзе. Позиції гуманізму відстоювалися в роботах таких педагогів, як Ш.А. Амонашвілі, М.М. Берулава.

Вагомий вклад у дослідження виховання як свідомого соціального впливу на індивіда, з метою його підготовки до виконання тієї чи іншої суспільної функції, виробленню необхідних якостей здійснили праці І.Д. Беха, Н.В. Бордовської, С.У. Гончаренка, П.І. Підкасістого, Н.В. Харчева.

Мета статті: визначити принципи гуманістичного виховання майбутнього вчителя в навчально-виховному процесі вищої школи, у контексті першочергових завдань реформування освіти.

У наш час нові тенденції педагогічної науки ґрунтуються на відповідних законах, які визначають принципи сучасного виховання [1]:

- закон випереджального морально-духовного розвитку щодо інтелектуального;
- закон, згідно з яким провідною мотивацією мають бути ціннісно-сміслові орієнтири, а не лише пізнавальні інтереси;
- закон розвитку вищих емоційних переживань;
- закон оволодіння науковими знаннями в контексті людської культури;
- закон пріоритетності піклування людини про навколишній матеріальний і соціальний світ;
- закон ідентифікації вихованця зі значущим дорослим до ототожнення з ним;
- закон занурення в емоційні стани (переживання позитивних та негативних почуттів).

Наведені закони мають бути відображені в навчально-виховних принципах та сприяти гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу. Принципи виховання складають систему вимог, що охоплює всі сторони процесу виховання, відображають результати узагальнення досвіду виховної практики. Принципи виховання становлять вихідні положення, які визначають основні вимоги до змісту, організації та методів виховного процесу [2]. Вони виводяться з аналізу закономірностей виховного процесу і визначають його цілеспрямованість, систематичність, зв'язок з життям, опору на позитивне в людині, єдність виховних впливів та вимог, урахування вікових та індивідуальних особливостей людини, гуманізацію сучасного виховання.

Сучасне виховання має на меті залучення особистості до цінностей, вироблених людством, забезпечення сприятливих умов для реалізації природного потенціалу особистості та розвитку творчого ставлення до життя. Серед основних принципів сучасного виховання доцільно вказати на [3]:

- принцип національної спрямованості;
- принцип культуровідповідності;
- принцип гуманізації виховного процесу;
- принцип цілісності;
- акмеологічний принцип;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- принцип особистісної орієнтації;
- принцип превентивності;
- принцип технологізації.

Специфіка процесу формування особистості майбутнього вчителя робить необхідним розширення та конкретизацію принципів виховної діяльності. Для формування особистісних якостей та основ світогляду майбутнього вчителя, а також повного забезпечення його життєдіяльності й конкурентоспроможності, організація навчально-виховного процесу педагогічних спеціальностей має бути спрямованою на реалізацію таких принципів виховання:

- демократизму (передбачає реалізацію педагогіки співробітництва);
- гуманізму (передбачає гуманне, ціннісне ставлення до особистості студента, яка здатна до саморозвитку та реалізації життєвих цілей);
- духовності (передбачає формування в студента гуманістичних, духовних орієнтацій, усвідомлену потребу до засвоєння цінностей культури, дотримання норм гуманістичної моралі);
- патріотизму (передбачає формування національної свідомості);
- конкурентоспроможності (як нагальної потреби демократичного суспільства);
- толерантності (передбачає наявність плюралізму думок, ідей, підходів для вирішення проблемних питань);
- індивідуалізації (врахування системою виховання різних проявів індивідуальності студентів);
- варіативності (передбачає спрямованість виховного процесу не лише на відтворення студентом зразків досвіду минулих поколінь, але також на готовність до діяльності в нових невизначених ситуаціях) [4].

Аналізуючи зазначені принципи виховання, потрібно наголосити на актуальності принципу гуманізму й виділити його особливість серед інших. На нашу думку, цей принцип є домінуючим у людських відносинах, а оскільки процес навчання і виховання цілком залежить від сформованих взаємовідносин та наступної взаємодії викладача і студента, то реалізація принципу гуманізму сприятиме удосконаленню педагогічного процесу.

Педагогічний процес – це завжди, у першу чергу, особистісне сприйняття навчальної діяльності кожним з людей, яких цінності та зміст освіти звели разом [5]. У педагогічному процесі взаємодіють люди, об'єднані змістом освіти. Як наслідок, особистісне сприйняття припускає перетворення педагогічного процесу та взаємодії його учасників. Важливим є те, щоб педагогічний процес, під час якого здійснюється навчальна діяльність, відповідав власній природі людини, тобто був гуманітарним. У такому розумінні навчальні предмети стають не ціллю, а умовами взаємодії учасників особистісно-орієнтованого педагогічного процесу.

Процес педагогічної взаємодії може бути успішним лише за умови досконального володіння педагогом **трьома виховними позиціями:**

1. Виховна позиція – розуміння вихованця. Розуміння студента неможливе без оцінки його емоційного стану. Спостерігаючи різні прояви поведінки, педагог може робити висновки та оцінки щодо особистості вихованця. Достовірність знань про іншу людину залежить від рівня розвитку пізнавальних та

особистісних якостей педагога та від складності явища, яке пізнається в іншій людині шляхом інтуїції. У виховному процесі педагогу необхідно виявляти готовність прийняти свого вихованця таким, який він є, навіть з усіма недоліками, та виявити співчутливе, емпатійне розуміння.

2. Виховна позиція – визнання вихованця. Визнання – це право студента бути індивідуальністю, мати власну думку стосовно тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Якщо педагог ставиться до вихованця як до особистості, тоді він сприймає його в усій сукупності якостей, визнає право вихованця бути ні на кого несхожим. Вимога визнання вихованця ґрунтується на безперечній вірі в його здібності, здатності до самовдосконалення. Позиція визнання націлює педагога на активізацію особистісних переживань вихованця.

3. Виховна позиція – прийняття вихованця. Позиція передбачає безумовно позитивне ставлення до студента. Прийняття – це не позитивна оцінка, а визнання того, що інший має право бути таким, який він є. Цілком зрозуміло, що сприймати вихованця значно легше, якщо він має більше чеснот, ніж недоліків. Прийняття вихованця таким який він є – означає прояв поваги до нього, зокрема, поваги до його думок, переживань, дій. У виховному процесі дуже важливо, щоб вихованця приймали і любили незалежно від його навчальних успіхів. Виявлення любові до вихованця повинно бути розумним.

Це означає, що вимоги до вихованця мають відповідати його силам і можливостям, так, наприклад, вони можуть бути достатньо складними, але такими, що їх можливо виконати. Важливо не лише безкорисливо любити свого вихованця, але й керуватися любов'ю в усіх виховних діях. Впевненість вихованця в любові до нього ґрунтується на всебічній підтримці вихователя. Підтримка виявляється в безперервному контакті з вихованцем.

Виховні позиції визнання, розуміння, прийняття вихованця повністю поєднують у собі загальні гуманістичні засади: ставлення до людини як до найвищої цінності, повага та віра в учня, його здібності та духовний потенціал. Потрібно наголосити, що реалізація всіх виховних позицій, а також рівноправних партнерських стосунків педагога та студента можлива лише в особистісно-орієнтованому виховному процесі, коли виховний процес спрямований на особистість вихованця. Головна мета особистісно-орієнтованого виховання полягає в створенні умов для успішного розвитку та становлення особистості (як суб'єкта діяльності та суспільних відносин), яка у своїй діяльності, суспільних стосунках та житті керується гуманістичними цінностями. Тільки в межах особистісно-орієнтованого виховання, спрямованого на становлення духовності особистості, на формуванні системи гуманістичних цінностей можна забезпечити гідне виховання майбутніх високопрофесійних фахівців, з розвинутою потребою в знаннях та піклуванні про інших людей.

Процес формування певної системи цінностей майбутнього вчителя, що засвоюється та реалізується шляхом відповідної виховної системи, можна також розуміти як процес виховання.

Серед виховних систем найбільш розповсюдженими є такі:

1. Система, що заснована на трансцендентних цінностях й спрямована на наближення вихованців до абсолютної цінності – найвищої істоти. Основна увага приділяється таким цінностям, як душа, безсмертя, віра, надія, любов. Земні цінності розглядаються як тимчасові та другорядні.

2. Система, що заснована на соціоцентричних цінностях та спрямована на позитивне ставлення до всіх людей, незалежно від соціального стану, національності тощо. Базові цінності свобода, рівність, праця, мир, солідарність, злагода, творчість. Істотним недоліком такої системи є космополітична розмитість, абстрактність. Свобода для одного може бути несвободою для іншого.

3. Система, що заснована на антропоцентричних цінностях й спрямована на піднесення індивідуальності в структурі людських цінностей: спільнота індивідуумів, де кожен розвивається на основі самовиявлення. Ключові цінності: самореалізація, автономність, індивідуальність. Існує загроза перетворення вищої цінності в егоїзм.

4. Система, що заснована на національних цінностях. Така система виховання втілює позитивні елементи попередніх, ґрунтується на засадах родинного виховання, ідеях і засобах народної педагогіки. У цій системі вихованці мають доступ до інших систем цінностей, вона допомагає оволодіти системою гуманістичних цінностей, підготувати до життя в соціально-культурному просторі [7].

Основні ціннісні орієнтири розглянутих виховних систем надані в табл. 1.

В усіх зазначених системах спільним є ставлення до прекрасного як до цінності, а тому орієнтир естетичного виховання – компонент всіх систем. Складніше визначити мету та основу морального виховання, тому що потрібно з'ясувати, якому уявленню про гуманізм ми хочемо віддати перевагу (трансцендентальному, соціоцентричному, антропоцентричному або національному), а також які базові цінності пропонуються вихованцям. Сучасні дослідники проблеми формування гуманістичних цінностей, такі як М.Й. Боришевський, О.І. Гевко, Р.О. Осипець, Н.О. Ткачова переконані в тому, що національне гуманістичне та особистісно-орієнтоване виховання може найкращим чином поєднати всі

сильні сторони зазначених систем та сформувати базові основи культури особистості (розумової, фізичної, екологічної, естетичної, правової, економічної).

Таблиця 1 – Ціннісні орієнтири виховних систем

Виховна система	Ціннісні орієнтири
Виховання, засноване на трансцендентних цінностях	Наближення до абсолютної цінності – найвищої істоти. Основна увага приділяється таким цінностям, як душа, безсмертя, віра, надія, любов. Земні цінності розглядаються як тимчасові та другорядні.
Виховання, засноване на соціоцентричних цінностях	Позитивне ставлення до всіх людей, незалежно від соціального стану, національності. Базові цінності: свобода, рівність, праця, мир, солідарність, злагода, творчість.
Виховання, засноване на антропоцентричних цінностях	Піднесення індивідуальності в структурі людських цінностей: спільнота індивідуумів, де кожен розвивається на основі самовиявлення. Ключові цінності: самореалізація, автономність, індивідуальність.
Виховання, засноване на національних цінностях	Втілює позитивні елементи попередніх, ґрунтується на засадах родинного виховання, ідеях і засобах народної педагогіки. У цій системі вихованці мають доступ до інших систем цінностей, вона допомагає оволодіти системою гуманістичних цінностей, підготувати до життя в соціально-культурному просторі.

У процесі особистісного розвитку великого значення набувають також внутрішні рушійні сили особистості. Система ціннісних орієнтацій особистості виступає як регулятор такого розвитку, визначає механізм досягнення поставлених цілей, після чого їхня спонукальна сила втрачається і система стимулює постановку нових цілей.

З точки зору аксіології виховний процес – це процес трансформації цінностей у ціннісні орієнтації, при цьому педагогічне керівництво є важливим спрямовуючим фактором. Вплив на формування гуманістичних ціннісних орієнтацій є важливою передумовою педагогічної взаємодії. Оскільки цінність – це єдність естетичного, філософського та етичного значень об'єкта, вона трансформується в ціннісну орієнтацію через співдіяльність емоційно-чуттєвої, раціоналістичної та волютивної сфер психіки людини [8].

Розвивальна ефективність виховання, оптимізація процесу керування виховною діяльністю великою мірою залежить від створення та використання якісно нових виховних методів. Дієвість принципів забезпечується виховним методом, в основу якого вони покладені [1]. Основою виховних методів не можуть бути лише механізми зовнішнього підкріплення: заохочення та покарання. Виховні методи мають ґрунтуватися на механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання та апелювати до свідомого творчого ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Саме такі методи кваліфікуються як виховні технології особистісної орієнтації. Їхня виховна дієвість залежить від методологічної основи, яка визначає практичну дієвість. Методологічну основу становлять взаємоузгоджені принципи [6]:

1. Принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій.

Правильно побудована виховна ситуація спонукає до дії. Це відбувається завдяки створенню умов, які сприяють формуванню знань про моральну норму. Емоційно пережиті знання набувають значущості для особистості. Важливо зазначити, що емоційне насичення уявлення про моральну вимогу залежить від глибини сприйняття вихованцем ситуації, ступеня її узагальненості.

2. Принцип особистісно розвивального спілкування.

Важливість цього принципу зумовлена, тим що оволодіння виховною ситуацією – є результатом специфічних стосунків вихователя з вихованцем, який вносить у виховну ситуацію соціальний аспект. Тільки особистісно розвиваюче спілкування може залучити вихованця до суспільних цінностей і формує ставлення до нього як до рівноправного партнера.

3. Принцип використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості.

Умови особистісно розвивального спілкування сприяють реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків. Вихованець повинен навчитися відчувати позицію іншої людини. Це провідний компонент процесу співпереживання. Під емоційним компонентом розуміють здатність до душевного відгуку. Розвинену

форму емоційного компонента складають пізнавальний компонент вміння вирізняти, називати емоції, які переживають інші люди, і прийняття чужої позиції. На основі співпереживання здійснюється формування моральної поведінки.

4. Принцип систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків.

Результатом реалізації принципів виховання стає сформованість таких моральних дій, які характеризуються усвідомленістю суспільно значущих мотивів. Виховний потенціал аналізу вчинків значно зростає, якщо його спрямувати на розв'язання моральної суперечності стосовно вибору певного способу поведінки, що майже завжди пов'язано з особистими життєвими цілями [6]. Саме тому необхідно розглянути поняття життєвої цілі як такої, що визначає гуманістичну спрямованість особистості.

Свого часу представники релігійного напрямку філософії М.А. Бердяєв, С.М. Булгаков, Л.М. Толстой, С.Л. Франк визначили низку критеріїв, що вказують на наявність сенсу життя в людини:

- відношення до часу та аналіз дихотомії «життя-смерть»;
- ієрархія цілей і цінностей;
- цілісність буття людини, що реалізує сенс життя [9].

Необхідно зазначити, що хоча сучасна модель освіти виключає проблему смерті з ціннісних орієнтацій особистості, визначення сенсу життя неможливе без розуміння сенсу смерті як ціннісної значущої події. На нашу думку, включення елементів танатології до сучасної концепції освіти допоможе в подоланні недетермінованості, сприятиме створенню адекватного відчуття небезпеки.

Життєві цілі є однією з форм усвідомлення особистістю свого положення в системі суспільних відносин. Вони формуються під впливом умов життєдіяльності особистості і конкретних подій, що складають її життєвий шлях. У процесі засвоєння людиною суспільних, а насамперед, – виробничих відношень формуються соціальні риси особистості, тобто визначається сукупність властивостей, якостей, стереотипів свідомості і поведінки, прагнень і бажань, ідеалів і цінностей, що відповідає потребам цих виробничих відношень.

Потреба у пошуку смислу життя є головною властивістю людської природи тому, що, в наш час знайти смисл – означає вижити. У визначенні сенсу життя важлива роль належить особистісним цінностям. Погоджуючись із зазначеними умовами в цілому, ми вважаємо, що тим фактором, який сьогодні найбільш ускладнює формування гуманної особистості є відсутність чіткого розуміння життєвого смислу (та своєї гуманної місії) більшою частиною молоді. Уявлення про смисл як про життєву задачу докладно розроблено В. Франклом у теорії особистості [10]. Прагнення людини до пошуку і реалізації смислу свого життя В. Франкл розглядає як природжену мотиваційну тенденцію, що зумовлює розвиток особистості, властиву всім людям. На його думку, смисл життя є тільки людською ознакою, тому що тварина ніколи не буває стурбована смислом свого існування. Відсутність смислу породжує в людини стан, що В. Франкл називає екзистенціальним вакуумом. Смисл життя завжди має випереджати буття, визначати його темп, а людині потрібно знаходити смисл в об'єктивній дійсності.

Суб'єктивний зміст психологічного феномена «сенс життя» представляє систему «смисложиттєвих утворень», що включає такі види смисложиттєвих орієнтацій: піднесений, буденний, егоцентричний, абстрактно-теоретичний, ситуативний. В основі сенсу життя як психологічного утворення полягає ієрархічно організована система великих та малих сенсів, до якої належать певні ідеї, життєві цілі, що стали для людини найвищими цінностями. Набуття сенсу життя, творчість зумовлені здатністю вчителя виходити за межі ситуації, діяльності. Головною психологічною умовою такої здатності є високий рівень професійної самосвідомості вчителя. Важливо відзначити, що процес творчості та набуття сенсу життя є головними чинниками фізичного і психічного здоров'я. Наприклад, вчитель, якому притаманна творчість, відчуває себе молодшим за віком, прагне продовжувати педагогічну діяльність і працювати якомога більше.

Необхідно зауважити, що для успішного розвитку та виховання такого вчителя-творця недостатньо лише прагматичних цілей, потрібні ще цілі-ідеали. Їхня особливість полягає в тому, що вони становлять верхівку в загальній ієрархії цілей і є принципово недосяжними. Цілі-ідеали необхідні тому, що розвиток та самовдосконалення людини не повинен зупинятися, отже, і цілі мають бути сформульовані «з резервом». Крім того, прагнення до недосяжних ідеалів допомагає в реалізації прагматичних цілей [11].

Цілі гуманістичного виховання мають бути пов'язані з відповідними людськими ідеалами. Проте людський ідеал має значення тільки тоді, коли виховна стратегія побудована відповідно до уявлення про ідеал, чітко окреслені засоби й методи залучення до нього.

Під ідеалом розуміють уявлення про найвищу досконалість, яка як взірець, норма і найвища мета, визначає певний спосіб та характер дії людини. Ідеал вірно чи ілюзорно відображає корінні суспільні інтереси. Залежно від сфер людської життєдіяльності формуються суспільні, політичні, етичні,

гносеологічні та інші ідеали, які є виразом активно-творчого ставлення людини до дійсності, а також відіграють роль кінцевих цільових орієнтирів. Формування ідеалу необхідно розглядати як виключно важливий аспект загального розвитку особистості та її морального виховання [2].

Ідеал також визначають як поняття, зразок, що служить важливим моральним орієнтиром та мотивом перетворювальної діяльності суб'єкта. Ідеал складає зразок для наслідування, одночасно піддає критичній оцінці реальні форми поведінки людей. Важливість ідеалу в діяльності особистості полягає в тому, що він не тільки орієнтує людину, але і стимулює її активну життєву позицію. Моральний ідеал включає в себе уявлення особистості про те, якою їй хотілося б стати, про найкращі бажані якості особистості, і тим самим визначає мету перетворювальної діяльності. Гуманістична спрямованість відтворюється у такому моральному ідеалі людини, який стає фокусом її переконань, її життєвої позиції. Ідеал як певний образ, яким безпосередньо керується особистість, визначає план її самовиховання. Тоді людина починає свідомо прагнути до гуманних взаємин, у яких панують толерантність, доброта, щирість, почуття власної гідності, справедливості, взаємоповага, сумлінність. Наявність гуманістичного ідеалу в системі цінностей означає дієвість особистості в реалізації гуманістичної спрямованості у професійній діяльності. Ідеал стає зразком поведінки, містить у собі елементи довершеності. Певною мірою ідеал випереджає життя, діяльність, відображає тенденцію розвитку особистості. Визначення ідеалу спрямовує особистість заглядати в майбутнє, на основі узагальнення минулого та сучасного. Важливим є також положення про те, що здатність до передбачення залежить від рівня знань, настанови особистості, її поглядів, інтересів, смаку, загальної вихованості. Саме таким чином визначається психологічний механізм формування гуманістичного ідеалу.

Сучасний виховний ідеал має базуватися на гуманістичних засадах, бути наповненим любов'ю до свого народу, відданістю Батьківщині. Під гуманістичним ідеалом розуміють змодельований в індивідуальній свідомості образ свого кращого «Я», що служить мотивом перетворювальної діяльності суб'єкта, яка ґрунтується на принципах ціннісного ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, до природи, а також на знанні своїх прав і свобод, умінні їх захистити. Основними моральними цінностями, що входять до структури гуманістичного ідеалу вважають доброту, справедливість, відповідальність, працелюбність. Проявами гуманістичного ідеалу виступають знання про природу самого ідеалу, що включають розуміння сутності його ознак навички гуманістичної взаємодії зі світом; активна гуманістична перетворювальна діяльність, спрямована на себе і оточуючий світ, що зумовлює самопізнання, самооцінювання, цілепокладання; стійкі гуманістичні почуття й переживання.

Доречно зазначити, що розрізняють такі основні види ідеалу: суспільний, політичний, етичний, моральний, гносеологічний та ін. Будь-який ідеал не може бути постійним, він повинен удосконалюватися. На формування ідеалу в сучасних умовах впливають процеси державотворення, загальна демократизація, гуманізація і гуманітаризація системи освіти та виховання, суспільно-економічні, політичні та духовні фактори, дія усіх суспільних інституцій, ідеологічної системи, так і загальнолюдські та національні цінності. Їх перетворення у виховний ідеал залежить від здатності людини усвідомлювати і сприймати цінності, переробляти суспільний ідеал в особистісний.

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський розглядав навчання й виховання не як просту передачу знань і механізм засвоєння соціального досвіду, а як світ складних людських взаємин та духовного вдосконалення. Сутність духовного вдосконалення полягає в переході виховних цілей у внутрішній світ особистості [12].

Професія вчителя, більш ніж будь-яка інша потребує чіткого визначення життєвих цілей, особистісних цінностей та ідеалів. Без чіткої моральної позиції та визначених цінностей, вчитель не стане взірцем для своїх учнів. Ідеалізм людини, яка навчає, відтворює велич її духовного прагнення. Відсутність ідеалізму свідчить про посередність особистості та вказує на марність її існування. Важливо зазначити, що сенс освіти в педагогічній діяльності полягає в утворенні смислів, при цьому сенс неможливо дати, його потрібно знайти. Виховний процес вимагає формування поглядів, думок про те, що важливо, цінно в житті. Бажану поведінку можна задати у вигляді ідеалу, зразка для наслідування. При цьому, якщо ідеалом служить людина, котра обрана такою, тому що вона виконує відповідні норми, то відмінність полягає лише у формі завдання тієї самої форми. Але ідеал не завжди задається саме так. У вихованні особистості мірилом унормованості поведінки служить її відповідність соціальним нормам, тобто вимогам суспільства. Звичайно, цивілізоване суспільство завжди гармонійно поєднує загальнолюдські й національні моральні норми – цінності, які мусить свідомо привласнити людина.

Таким чином, для забезпечення якісної підготовки гуманної особистості майбутнього фахівця, навчально-виховний процес у вищій школі має ґрунтуватися на цілях та принципах гуманістичного виховання, які, у свою чергу, зумовлюють його зміст. Важливим питанням стає вибір виховної системи, в основу якої покладені національні цінності. Це зумовлює визначення конкретних цілей, принципів та змісту виховної діяльності. Реалізація принципів гуманістичного виховання забезпечується виховними методами особистісної орієнтації, що ґрунтуються на механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : в 3 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 3 : Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. – 272 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе : Методология, цели и содержание, творчество : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / Ю. Г. Фокин. – М. : Академия, 2002. – 224 с.
4. Бабочкин П. И. Проблемы становления специалистов в высшей школе // Высшее образование : проблемы и перспективы развития / П. И. Бабочкин. – М., 1997. – С. 193–195.
5. Сенько Ю. В. Педагогический процесс как гуманитарный феномен / Ю. В. Сенько // Педагогика. – 2002. – №1. – С. 11–17.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : в 3 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. – 277 с.
7. Тригубенко В. В. Формування гуманістичних цінностей особистості – сутність педагогічного процесу / В. В. Тригубенко // Освіта і управління. – 1999. – Т. 3, №3. – С. 35–40.
8. Норов О. Гуманістичні ціннісні орієнтації / О. Норов // Рідна школа. – 1997. – №11. – С. 25–27.
9. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : [учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед.] / Л. М. Митина. – М. : Академия, 2004. – 320 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла [Электронный ресурс] / В. Франкл. – Режим доступа : сайт <http://www.krotov.info/spravki/persons/frankl>.
11. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности : учеб. пособ. / И. С. Сергеев. – СПб. : Питер, 2004. – 316с. : ил. – (Серия «Учебное пособие»).
12. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.

УДК 378.147:378.4

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (З ДОСВІДУ ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Бондар О.Г., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті обґрунтовується необхідність пошуків шляхів удосконалення навчально-виховного процесу у виші. Висвітлюється проблема підвищення рівня професійної підготовки студентів у виші. Розглядається досвід Запорізького національного університету щодо вдосконалення навчально-виховного процесу.

Ключові слова: навчально-виховний процес, професійна підготовка, технології навчання.

Бондарь А.Г. ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ (ИЗ ОПЫТА ЗАПОРОЖСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА) / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье обосновывается необходимость поисков путей совершенствования учебно-воспитательного процесса в вузе. Освещается проблема повышения уровня профессиональной подготовки студентов в вузе. Рассматривается опыт Запорожского национального университета относительно совершенствования учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, профессиональная подготовка, технологии обучения.